

УДК 37.02: 811.111

Нуракова Ж. Ш.,
КББА

DOI:10.35254/bhu/16948386_2021_56_57_141

МЕДИЦИНА БАГЫТТАРЫНДА АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ ЖӨНӨКӨЙ ЖАЗМА КЕПТИ ОКУТУУНУН АБАЛЫ ЖАНА КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Кыскача мазмуну

Азыркы учурда Кыргызстанда медицина тармактарында англис тилине болгон муктаждык кескин жогорулап баратат. Ал өлкөнүн 7бардык аймактарына илимий-технологиялык каражаттардын, медициналык аппараттардын аралашуусу жана кыргызстандыктардын өнүккөн өлкөлөргө барып дарыланып келүүсүнүн көбөйгөндүгү менен түшүндүрүлөт. Республикадагы мындай жаңылануулар медициналык кызматкерлерге англис тилин билүү зарылдыгын кандай туюндурса, дал ошондой эле аны кыргыз тилине которо билүү көндүмдөрү керектигин айкындап отурат. Анткени Кыргызстан эгемендүү өлкө катары Мамлекеттик тили бар экенин мыйзам чегинде билген бейтаптар жыл өткөн сайын оорусун кыргыз тилинде түшүндүрүп берүүсүн талап кылгандар көбөйгөндүктөн, англис тилин кыргыз тилине айкалыштырып окутуу маселеси көтөрүлүп жатат. Мамлекеттик жаңы окуу стандарты да жогорку кесиптик билим берүүдөн компетенция катары кыргыз тилинде оозеки сүйлөөнү кандай талап кылса, англис тилинде талап кылууда. Макалада анын абалы жана көйгөйлөрү баяндалат.

Түйүндүү сөздөр: жогорку медициналык билим берүү, англис тилин жазма кептик тексттер окутуунун абалы, окутуу процесси, англис тилин окутуунун көйгөйлөрү, менен иштөөнү ошондой англис тилин окутууга жаңыча мамиле, компетенция, англис тилин окутуунун жаңы талаптары, ж. б.

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ПРОСТОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ

Аннотация

В настоящее время потребность в английском языке в медицине в Кыргызстане стремительно растет. Это связано с притоком научно-технологического оборудования, медицинского оборудования во все регионы страны и увеличением количества граждан Кыргызстана, посещающих развитые страны для лечения. Такие нововведения в стране подчеркивают потребность медицинских работников в умении переводить на кыргызский язык, а также необходимость знания английского языка. Поскольку количество пациентов, которые официально знают, что Кыргызстан имеет официальный язык как независимое государство, требует, чтобы они объясняли свою болезнь на кыргызском языке, поднимается вопрос об обучении английскому языку в сочетании с кыргызским. В статье описывается его состояние и проблемы.

Ключевые слова: высшее медицинское образование, состояние преподавания английского языка, учебный процесс, проблемы преподавания английского языка, новый подход к преподаванию английского языка, компетентность, новые требования к преподаванию английского языка и др.

THE STATE AND PROBLEMS OF TEACHING SIMPLE WRITTEN SPEECH IN ENGLISH IN MEDICINE

Abstract

Currently, the need for English in medicine in Kyrgyzstan is growing rapidly. This is due to the influx of scientific and technological equipment, medical equipment to all regions of the country and an increase in the number of Kyrgyz citizens visiting developed countries for treatment. Such innovations in the country emphasize the need for medical professionals to be able to translate into Kyrgyz, as well as the need for knowledge of the English language. Since the number of patients who officially know that Kyrgyzstan has an official language as an independent state requires them to explain their illness in Kyrgyz, the issue of teaching English in combination with Kyrgyz is raised. The article describes its condition and problems.

Key words: higher medical education, the state of teaching English, educational process, problems of teaching English, a new approach to teaching English, competence, new requirements for teaching English, etc.

Чет тилдерди үйрөнүү бардык мамлекеттер үчүн коомдук-социалдык муктаждыктарды бирине киргендиктен, бул багытта билим жана тарбия берүүгө дайыма көңүл буруп келишкен. Ал эки түрдүү болгону азыр баарыга белгилүү. Өзгөчө адам коомунда жазуу-сызуу өнөрү пайда болгондон тартып, оозеки кептей эле жазма кепти үйрөтүүгө маани берилген да, анда ойду чагылдыруунун жолдорун издеп, бардык учурда аны өркүндөтүү жолдорун изилдөө аракетинде болушкан. Ага мамлекеттердин ортосунда түрдүү коомдук-саясий, социалдык-экономикалык кызматташуулар оң таасирин тийгизген педагогиканын тарыхы ырастап берет. Эгер адам жашоосун ала турган болсок, ар бир цивилизациянын келиши дайыма мамлекет аралык өз ара таасирлерди уюштуруп, ошол цивилизациянын жер үстүндө жайылышына жазма кептик тексттерди колдонуп келген болсо, ар бир жазылган текстте маалымат берүүчү касиеттен тышкары кептик ойду туюндуруу мүмкүнчүлүгүн сактап келгенин эстен чыгарууга болбойт. Мунун өзү бардык учурда жазуу түрүндө ишке ашырылган тексттер факты-материалдарды сактоо менен бирге бөлөк бирөөгө маалыматтар берүү касиетине дайыма ээ экенин көрсөтүп турат. Мындай касиет жазма тексттерди түзүү менен кандай башталган болсо азыр да ошол кудуретин жоготпой келет.

Улам убакыттын өтүшү менен жазма кеп ойду баяндап же сүрөттөп берүүчү белгилерин тереңдетип, анын натыйжасында жазма кептик тексттердин түрлөрүн кеңейтип келгени белгилүү. Аны менен кошо жазма кеп эл аралык байланыштардын бардык түрлөрүндөгү кызматташууларды жөнгө салууга жетишкен болсо, ал мамлекеттердин ортосунда дипломатиялык мамилелерден тартып, жарандардын өз ара пикирлешүүсүндө активдүү күчкө ээ коммуникативдик мамилелерди жөнгө салып турууга жетишкен. Андай көрүнүш инсандык мамилелерде социалдык-этикалык эреже-норма катары өз байланыштырып турган эки тилдин графикалык түзүлүшүн туура колдонуу муктаждыгынан улам тил үйрөтүүдө жазма кепти сапаттуу аткарууга [1, 27 36-б.] тикелей катышы бар түшүнүктөрдү милдеттүү окутуу керектигин көтөргөн. Алдын тоскон андай көйгөйлөрдү өз учурунда чечүү менен кийинки муунга билим жана тарбия берүүгө умтулган педагогика илими адамзат коомунда алдыга умтулуп, тил үйрөтүүдө маселени кечиктирбей аткарып турган. Анын негизинде кайсы заманда болбосун жазма кептин түрлөрүн окутуу филологиялык билим берүүнүн бир бутагы катары эне тилин үйрөтүүдө кандай маанилүү болсо, чет тилдерин өздөштүрүүдө ошондой эле актуалдуулугун жоготкон эмес.

Кыргызстанда чет тилдерин орто жана жогорку окуу жайларда окутуу концепциясы совет доорунда иштелип чыккан. Анда негизинен үч тилди (англис, немис, француз) окутууга мамлекеттик расмий документтер кабыл алынып, Кыргызстан көп улуттуу совет өлкөсүнүн бир республикасы катары андай өкмөттүк тапшырмаларды кынтыксыз аткарып турган. Ал учурда өз алдынча мамлекеттик саясат жүргүзүп, башка өлкөлөр менен дипломатиялык байланыш жасабагандан кийин Кыргызстан үчүн бул тилдерди окутуу «жогортон келген» тапшырмаларды аткаруу жумуштары менен чектелген. Мунун өзү кыргыздар үчүн өлкөдө чет тилдерин окутуу маселесин изилдөө актуалдуу болгон эмес да, педагог-окумуштуулар арасында жергиликтүү балдардын чет тилин билүү кызыкчылыктарына маани берилбей келген. Ага бир нече объективдүү жагдайлар болгонун айта кетүүгө тийишпиз, алар:

1) Ал доордо кыргыз билим берүү системасында чет тилдерин өлкө боюнча үйрөтүү орто мектептердин деңгээлинде гана жүргүзүлүп, ал эми андан ары бул багытта билим улантуу орус тилинде болушу жергиликтүү шартка ылайык чет тилин окуп-үйрөнүү маселесин үйрөнүүгө тиешелүү илимий-теориялык изилдөө педагогикада актуалдуу абалды түзгөн эмес;

2) Окутуу жумуштары бардык заманда эле коомдук-саясий нормативдер аркылуу ишке ашырылгандыктан, ал өз мезгилинде чет тилдерин орто жана жогорку окуу жайларынын окуу предмети катары үйрөтүүдө да маанилүү роль ойноп, орус тилинен башка тилдерге көңүл бурулбай, анын натыйжасында чет тилдерин кыргыз тилине байланыштырып окутууга тиешелүү илимий-методикалык маселелер колдоого алынбай турган.

Буга кошумча жарандык коомчулуктагы бардык кызматташуулар расмий шартта орус тилинде уюштурулгандыктан, атуулдардын оозеки жана жазуу кептик аракеттери ушул тилге көз каранды болуп, совет мамлекетинде чет тилдерин окутуу ошол өлкөлөрдү социо-маданий жактан таануу миссиясын гана аткарган. Анткени бул империя авторитардык бийлик жүргүзүү аркылуу атуулдарынын өз алдынча эл аралык кызматташуу жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн чектеп койгондуктан, «сырткы дүйнө менен байланышы жок» инсандарга чет тилин өздөштүрүү кызыкчылыгы анча болбостугу белгилүү. Ошондуктан чет тилдерин окутууда жазма кептик көндүмдөрдү үйрөнүү маселеси чет тил мугалимдеринин кесиптик даярдыгын арттыруу мазмунунда жүргүзүлүп, ал эми көп улуттуу совет мамлекетинде окуу орус тилинде болгондуктан, англис тилин окутууга тиешелүү бул багыттагы мето-

дикалык иштер орус тилинин базасында аткарылган.

Англис тилинде жазма кеп көндүмдөрүн жаштарга үйрөтүү орус тилинин базасында бир нече багытта жүргөнүн көрөбүз, аларды жалпылаштыра келсек:

а) ойду баяндап берүүгө мүмкүнчүлүгү бар бардык майда тексттер жазма кептик көндүмдөрдү калыптандыруучу каражат катары кабыл алынышы;

б) ар кандай жазма кептик байланышта каражат катары колдонулганын тексттердин пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө карай структуралык деңгээлинин аныкталышы;

в) ойду ырааттуу (баяндап же сүрөттөп) чагылдыруу боюнча жазма кептик функцияда кандай кызмат аткаруусунун ыктымалдуугуна анализ жасап, англис тилинде берилген баяндоо, сүрөттөө, түшүндүрүү сынчыл көз карашын билдирүү касиеттеринин өздөштүрүлүшү;

г) ошол тексттерде ойду ырааттуу бере билүүнүн өзгөчөлүгүн караштырып, жазма кептик көндүмдөрдү калыптандырууга тийиш болгон айрым белгилер — англис тилинин орфографиялык табиятын өздөштүрүүнүн методикасынын түзүлүшү;

д) жазма кептик көндүмдөргө үйрөтүүчү тексттер менен иштөөдө грамматикалык эрежелерди жетекчиликке алып, ойду бере билүүнүн стилистикасын иштеп чыгууга англис тилин окутууда басымдын жасалышы;

е) жазма кепти классификациялоо ыкмаларын жөнгө салуу аркылуу айрым сүйлөмдөрдү коррекциялоо жумуштарынын аткарып, текст түзүүдө типтүү каталардын кетишин аныктоого, өзгөчө жазма кептик тексттерде ойду айтуунун шаблондуу жана чыгармачыл белгилерин типтештирүүгө тиешелүү методикалык жумуштардын системаланышы.

Өлкөнү таанып-билүү жана таанытуу мүнөзүндө жазма кептик көндүмдөрдү англис тилин билүүгө умтулган жаштарга үйрөтүү жагынан мындай илимий-теориялык эмгектер өз мезгилинде маанилүү маселелерди чече алган. Тактап айтканда, өз оюн кагазга түшүрүү максатын көздөгөн жаштар мындай иштерди англис сабагында системалуу аткаруу аркылуу жазма кептик тексттердин кайсы түрүндө болбосун логикалык жактан жеке пикирин баяндап берүүгө, зарыл болгон шартта көзү менен көргөн нерселерди ырааттуу сүрөттөөгө, айрым кырдаалдар боюнча сын айтууга, аны менен кошо түрдүү эмоциясын сүйлөмдөргө жайгаштыра билүү көндүмдөрүнө ээлик кылууну үйрөнгөн. Адам баласынын жашоосунда мындай мамилелер тээ атам-замандан бери болуп келгендиктен, жазма тексттер аркылуу бөлөк чөйрөгө жеткирилүүчү ой-пикирдин мазмуну так жана ишенимдүү болушуна [2, 87-91-б.] кызмат көрсөткөн жазуу эрежелерине көңүл буруу жолдорун совет доору да тил үйрөтүүнүн бир тармагы катары алып, аны окутуу жолдоруна кайрылып, мурдагы кылымдардан калган салттуу ык-усулдарды системалуу пайдалануу [3, 16–73-б.] менен билим берүүчүлүк мүмкүнчүлүгүн өркүндөтүү аракетин көрүшкөн.

Мында англис тилин үйрөнүү түрдүү практикалык иштерде өз ийгилигин көрсөтүшү үчүн методисттер жазма кептик тексттердин жашоо-турмушта аткаруучу кызматына маани берүү зарылдыгын байкашкан. Ошондуктан кийинки муун үйрөнүүчү жазма кептик тексттерди шарттуу түрдө «жөнөкөй» жана «татаал» деп бөлүштүрүшкөн. Англис тилин окутуу жумуштарында мындай ыкма тилди үйрөтүүнүн жалпылаштырылган бир системасы катары каралып, аларды баланын жазуу көндүмдөрүн үйрөтүүдө сабактын алгачкы күнүнөн тарта окуу процессине кошушкан. Ар бир педагог ага ар кыл өңүттөн мамиле кылса да, баары бир колдонуу аркылуу гана ийгиликке жетээ-

рин билишет. Мындай практика көптөгөн кылымдардан бери англис тилин окутууда пайдаланылып келгендиктен, тил үйрөнүүчүнүн сабаттуу болушуна жазма кепти өздөштүрүү формаларын издөө, тигил же бул темага байланышкан майда тексттерди окуп түшүнүүдөн тартып, сунушталган теманын тегерегинде өз оюн түшүндүрүү эрежелерин үйрөтүү иштери натыйжага жетүүнүн ишенимдүү жолу катары аныкталган. Совет доорунда англис тилин окутуу боюнча мындай усул дайыма колдонулган. Ошол себептен өткөн кылымдарда англис тилин окутууну илимий-теориялык жактан изилдеген окумуштуулар бул тилде сабаттуу жазууга, пикир алмашуунун зарылдыгына карай жазма кептик ишмердүүлүктөргө көңүл бурушуп, темага карата ойду ар кимдин жеке баяндоосунда иштелип чыккан кептик тексттерде бере билүү формаларын түзүүгө артыкчылык жасашкан.

Кырдаалды андаштырып, көргөн-билген окуялардан кабар берүү оозеки кептей эле жазма кептин негизги кызматтарынын бири болгондуктан, англис тилин окутууда сүйлөм жана текст түзүү жумуштарына айкалыштырып, темага ылайык ойду туура чагылдырууга таандык маселелерди камтый кетүү зарылдыгы айрым методикалык иштерге [4, 113–118-б.] илимий-теориялык жактан баа керектигин ачыктаса, мындай аракеттер Кыргызстанда кыргыз тилдүү жарандардын арасында жаңы гана башталып жатат. Англис тилин окутуу боюнча мындай иштер жалпы көрүнгөнү менен ар бир аймактын өзгөчөлүгүнө жараша кескин айырмачылыкка ээ болушу тилди үйрөтүү жумуштарынын мазмунундай эле формасына да маани берүү жагын окумуштуу-педагогдорго [5, 241–264-б.] милдеттендирген болсо, аны Кыргызстандагы бир дагы медициналык жогорку окуу жайы кыргыз элинин, кыргыз тилдүү медициналык кызматкерлеринин коомдук-социалдык керектөөсүнө карап жасай элек. Маселен, мындай көрүнүш өткөн доордо англис тилин орто жана жогорку окуу жайларында окутуу концепциясын толук жетекчиликке алгандыктан, жаштарга англис тили боюнча жазма кептик тексттерди үйрөтүү жумуштары тилдин грамматикасына түздөн-түз «багындырылган», ошол салттар азыр медициналык жогорку кесиптик билим берүүдө өзгөрбөй колдонулуп жаткандыктан, жергиликтүү бейтаптар менен кесиптик кызматташуу англис тилинде жазма кептик көндүмдөрдү колдонуу деңгээлинде компетенттүүлүккө ээ боло албай жатат. Ошол себептен азыркы мезгилде англис тилин өздөштүрүү грамматиканын өзгөчөлүктөрүн билгенине карай бааланып, жазма кептик көндүмдү пайдалануу чеберчилигин үйрөтүү жагына карата түзүлгөн жарандык коомдун социалдык керектөөсүн канааттандыра алганы байкалат. Аны кечиктирбей чечүү зарыл маселелерден болуп турат. Анткени Кыргызстанда медицина тармагы илимий-теориялык жактан канчалык жаңыланган сайын аны колдонуу, карапайым элге жеткирүү, дүйнөлүк жана улуттук медицинада болгон табылгалар менен кыргыз жаштарынын англис тили аркылуу окутуу канчалык маанилүү болсо, ал аркылуу кыргыз элинин медициналык түшүнүктөр менен терминдерди өз эне тилинде таанып-билүүсү ошончолук маанилүү экени улам жыл өткөн сайын даана ачыкталып барат. Бирок өлкөдө англис тилин окутуу талаптагыдай болушу үчүн негизги басым жогорку кесиптик билимге ээ англис тили мугалимдерине жасалып, жазма кепти сапаттуу жана сабаттуу уюштуруу жумуштарынын системалуу аткарууга терең маани берилгендиктен, текст түзүүдө кетирилген каталардын үстүндө иштөө ыкмаларын жогорку окуу жайлардын өзүндө окутуу керекти-

ги бир нече изилдөөлөрдө (Т. М. Еналиева, О. А. Долгина, Э. П. Калинина, ж. б.) айтылган.

Дүйнө элдеринин жапырт сабаттуу болушунун натыйжасында жазма кептик байланыштарды түзүү муктаждыгы жогорулаган. Аны тарыхый маалыматтар «кат жазышуу» менен байланыштырышат. Жазма маданияттын коомдун бардык катмарын кучагына алышы «кабар берүү» жана «маалымат алмашуу» көйгөйүн жазуу жумуштарына тапшыргандыктан, анын жол-жобосун окутууну, ошол жазма кептер кайда кантип пайдаланууга мүмкүн экендигине байланышкан жагдайларды, козголгон маселеге карата баяндоо, сүрөттөө жана маалымат берүү жумуштарын аткаруу ишмердүүлүгүнө карай англис тилин үйрөтүү методикасын өнүккөн өлкөлөрдөгү айрым окумуштуулар (McCrимmon, McDougal, Littell, ж. б.) университеттин төмөнкү курстарында окутуу жагын сунушташкан. Орус окумуштуулары (М. Н. Захаренкова, Л. К. Заева, ж. б.) мындай билимдин болушун англис тили мугалимдерине тиешелүү көндүм катары эсептешсе, убакыттын өтүшү менен андай иш-көндүмдөрү бардык кесиптик билим берүүдө керектигин [6, 54-59-б.] тастыктай баштаган. Анткени жер шарын толук кучагына алган глобалдашуу процесси мамлекеттер койгон чек араларды «бузуп», жарандык коомдун бардык тармактар боюнча кызматташуусун өркүндөтүп, б. а. бир өлкөдө жашап, бөлөк өлкөдө иш жүргүзүүгө жетишкен байланыштарга жол ачты. Анын негизинде англис тилиндеги жазма кепти колдонуу шарттары кескин жогорулап, мурда белгилүү болгон жазма кептин функциясын кыйла кеңейтти. Эгер ушундай көрүнүш Кыргызстанда боло турганын эске алсак, чет элдик адистердин кыргыздардын айыл-аймактарында иштеп жана жашап калуусуна кам көрүү, б. а. англис тилин медицина тармактарында окутууда кыргыз тили менен «жакындаштыруу», англисче-кыргызча котормо сөздүктөрдү, тематикалык сөздүктөрдү түзүү, ушундай эле мазмундагы жазма кептик сүйлөшмө тексттердин үлгүлөрүн иштеп чыгуу, ж. б. иш-чараларды аткаруу зарыл болсо, алардын жасалышы көйгөйлүү абалда турат. Ошондой эле жумуш убактысында оозеки пикир алышуу менен бүтө турган жумуштар өндүрүшкө автоматташтырылган технологиянын тез аралашуусунан улам кыска кептик тексттер аркылуу ар түрдүү көрсөтмөлөрдү алып, тапшырманы так жана сапаттуу аткаруу үчүн кептик ишмердүүлүктүн жаңы түрлөрүн өздөштүрүүгө киришти.

Англис тилин билүү жарандык коомдун түрдүү кызматтык катыштарында конкуренцияга туруштук берүүчү компетенциялардын бири катары акырындап маанилүү орунга чыга башташы педагогикалык процессте ага карата жаңыча мамиле [7] кылууну, б. а. Кыргызстанда кыргыз тилин айкалыштырылып окутула турган англис тилиндеги жазма кепти үйрөтүүнүн мобилдүү формаларын издөөгө түрткү берип [8], андай көйгөйлүү иштерди чечүү жагын республикадагы жогорку медициналык кесиптик билим берүүдөгү англис тили сабагына милдеттендирип отурат.

Адабияттар

1. *Абаев В. Е. Формирование у студентов коммуникативной компетенции на основе межпредметных связей (на материалах гуманитарных дисциплин): дис. ... канд. пед. наук / В. Е. Абаев. — Алматы: Изд-во КазНПУ им. Абая. — 2009. — 141 с.*
2. *Алексеева С. И. Профессиональное обучение переводчика: учеб. пособ. по устн. и письм. переводу для переводчиков и препод. / С. И. Алексеева. — СПб.: Институт иностранных языков.- 2000. — 192 с.*
3. *Абрамова И. Г. Активные методы обучения в системе высшего образования / И. Г. Абрамова. — Москва: Гардарика, 2008. — 368 с.*
4. *Аитов В. Ф. Взаимосвязь подходов к обучению иностранному языку на факультетах неязыковых специальностей: монография / В. Ф. Аитов. — СПб: Образование, 2006. — 196 с.*
5. *Андреев В. И. Педагогика: учеб. курс для творческого саморазвития: учеб. пособие для студ. вузов / В. И. Андреев. — Казань: Центр инновационных технологий, 2006. — 606 с.*
6. *Бакшаева Н. А., Вербицкий А. А. Психология мотивации студентов: учеб. пособ. / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. — Москва: Логос, 2006. — 184 с.*
7. *Ахмедова Д. З., Гурье Л. И. Преподаватели вуза и инновационные технологии / Д. З. Ахмедова, Л. И. Гурье // Высшее образование в России. — 2001. — № 4. — С. 139–144.*
8. *Кадыркулова Ф. Д., Узбекова С. Сүйлөмдүн семантикалык ыкмасы. / Ф. Д. Кадыркулова, С. Узбекова // Вестник Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева.- 2021. — № 1 (55). — С. 43–47.*